

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне па адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Першы намеснік Міністра адукацыі
Рэспублікі Беларусь

_____ А. Г. Бахановіч

(дата зацвярджэння)

Рэгістрацыйны № _____ /пр.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)
Прыкладная вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей:

6-05-0215-01 Музыкальная народная інструментальная творчасць

6-05-0215-02 Музыкальнае мастацтва эстрады

6-05-0215-03 Харэаграфічнае мастацтва

6-05-0215-04 Рэжысура прадстаўленняў і свят

6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў

6-05-0215-09 Харавая творчасць

6-05-0215-10 Камп'ютарная музыка

6-05-0215-11 Фальклор

6-05-0314-02 Культуралогія

6-05-0314-03 Сацыяльна-культурны менеджмент і камунікацыі

6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць

6-05-1013-02 Сацыяльна-культурная дзейнасць

УЗГОДНЕНА

Начальнік аддзела ўстаноў адукацыі
Міністэрства культуры
Рэспублікі Беларусь

_____ М. Б. Юркевіч

_____ 2025 г.

Старшыня вучэбна-метадычнага
аб'яднання па адукацыі ў галіне
культуры і мастацтваў

_____ Н. У. Карчэўская

_____ 2025 г.

УЗГОДНЕНА

Старшыня Галоўнага ўпраўлення
прафесійнай адукацыі Міністэрства
адукацыі Рэспублікі Беларусь

_____ С. М. Пішчоў

_____ 2025 г.

Прарэктар па навукова-метадычнай
работе дзяржаўнай установы адукацыі
«Рэспубліканскі інстытут вышэйшай
школы»

_____ І. У. Цітовіч

_____ 2025 г.

Эксперт-нормакантралёр

_____ 2025 г.

Мінск 2025

СКЛАДАЛЬНІКІ:

А. М. Пісарэнка, загадчык кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

В. В. Шунейка, старшы выкладчык кафедры рускай мовы як замежнай установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

кафедра беларускага і рускага мовазнаўства ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка;

Г. К. Семьянкова, дацэнт кафедры беларускай і рускай філалогіі ўстановы адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава», кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ё ЯКАСЦІ ПРЫКЛАДНАЙ:

кафедрай беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № 9 ад 24.04.2025);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № 5 ад 25.06.2025);

навукова-метадычным саветам па бібліятэказнаўстве і бібліяграфіі вучэбна-метадычнага аб'яднання па адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў (пракакол № 1 ад 22.05.2025)

Адказы за рэдакцыю: В. Б. Кудласевіч

Адказы за выпуск: А. М. Пісарэнка

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Прыкладная вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» распрацавана для ўстаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйных стандартаў агульнай вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях:

6-05-0215-01 Музыкальная народная інструментальная творчасць

6-05-0215-02 Музыкальнае мастацтва эстрады

6-05-0215-03 Харэаграфічнае мастацтва

6-05-0215-04 Рэжысура прадстаўленняў і свят

6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў

6-05-0215-09 Харавая творчасць

6-05-0215-10 Камп'ютарная музыка

6-05-0215-11 Фальклор

6-05-0314-02 Культуралогія

6-05-0314-03 Сацыяльна-культурны менеджмент і камунікацыі

6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць

6-05-1013-02 Сацыяльна-культурная дзейнасць

Вучэбныя дысцыпліны лінгвістычнага модуля ўтвараюць сістэму вучэбных дысцыплін, накіраваных на фарміраванне і развіццё акадэмічных і сацыяльна-асобасных кампетэнцый, якія забяспечваюць вырашэнне і выкананне навучальных, сацыяльных, прафесійных, асобасных задач і функцый.

У сферы культуры беларуская мова вывучаецца не толькі як сродак прафесійных зносін, але і як адна з форм мастацтва, а значыць, як сродак эстэтычнага выхавання асобы студэнта, складнік нацыянальнай беларускай культуры. Вучэбная дысцыпліна «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», якая выкладаецца студэнтам усіх спецыяльнасцей універсітэтаў, мае тэарэтычна-практычны характар у адпаведнасці з прынцыпамі сацыяльна-гуманітарнай падрыхтоўкі студэнтаў ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Вучэбная дысцыпліна «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» – гэта пераважна практычная вучэбная дысцыпліна, некаторыя раздзелы якой ўтрымліваюць веды экстралінгвістычнага характару і дапамагаюць паказаць багацце беларускай мовы, гісторыю яе развіцця, сучасны стан і шляхі фарміравання беларускай навуковай тэрміналогіі, усвядоміць месца сучаснай беларускай мовы сярод славянскіх моў, а таксама ролю роднай мовы ў станаўленні асобы і фарміраванні яе творчага патэнцыялу. Названая вучэбная дысцыпліна звязана з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі: «Беларуская літаратура», «Стылістыка і культура маўлення», «Культура прафесійнага маўлення», «Маўленчае ўздзеянне ў СМІ і рэкламе» і інш.

Мэта вучэбнай дысцыпліны – падрыхтаваць не толькі пісьменнага спецыяліста ў галіне прафесійна арыентаванага навучання, а і інтэлігента як камунікатыўна развітую асобу, якая зможа на дастаткова высокім узроўні ўдасканалваць сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі. Гэта дапаможа будучаму работніку культуры наладжваць зносіны на роднай мове ў сучаснай сацыякультурнай прасторы, захоўваць нацыянальную культурную спадчыну, праяўляць грамадзянскасць і патрыятызм, што ў сваю чаргу будзе спрыяць павышэнню грамадскага прэстыжу беларускай літаратурнай мовы як мовы тытульнай нацыі ў Рэспубліцы Беларусь. Праграма вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» накіравана на сістэматызацыю і паглыбленне ведаў студэнтаў у галіне арфаэпіі, арфаграфіі і марфалогіі, лексікалогіі і лексікаграфіі, функцыянальнай стылістыкі і культуры маўлення; на фарміраванне навыкаў і ўменняў у розных відах маўленчай дзейнасці, на навучанне прыёмам самастойнай работы з моўным і маўленчым матэрыялам у штодзённай вучэбна-навуковай і будучай прафесійнай дзейнасці.

Асноўныя задачы вучэбнай дысцыпліны:

- паглыбляць і замацоўваць тэарэтычныя веды па сучаснай беларускай літаратурнай мове з арыентацыяй на прафесійнае маўленне з улікам сучасных, тэарэтычных распрацовак і метадычнага вопыту;

- дыферэнцыявана ўводзіць у моўную практыку спецыяльныя лексемы і фраземы тэрміналагічнага характару;

- развіваць моўна-эстэтычны густ студэнтаў;

- выпрацоўваць у студэнтаў патрабавальнасць да чысціні і правільнасці маўлення ў сацыякультурнай і вучэбна-навуковай сферах дзейнасці;

- узбагачаць прафесійны слоўнікавы запас будучых спецыялістаў;

- навучыць карыстацца рознымі лексікаграфічнымі даведнікамі, у тым ліку галіновымі тэрміналагічнымі слоўнікамі;

- пашыраць моўную (вусную і пісьмовую) кампетэнцыю студэнтаў у вучэбна-прафесійнай, вучэбна-навуковай і сацыякультурнай сферах дзейнасці;

- навучыць кваліфікавана карыстацца сродкамі афіцыйна-справавога і навуковага стыляў у адпаведнасці з маўленчай сітуацыяй;

- далучаць да інтэлектуальнага жыцця грамадства, выхоўваць інтарэс і павагу да мастацкага слова як часткі духоўнай культуры беларускага народа.

Засваенне вучэбнай праграмы па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» павінна забяспечыць фарміраванне наступных універсальных кампетэнцый:

- ажыццяўляць камунікацыі на замежных і дзяржаўных мовах для вырашэння задач міжасобаснага і міжкультурнага ўзаемадзеяння;

- быць здольным да самаразвіцця і ўдасканалення ў прафесійнай дзейнасці.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» студэнты павінны **ведаць:**

- асноўныя нормы беларускага літаратурнага вымаўлення ў тэрміналагічнай лексіцы;

- сучасныя нормы беларускага правапісу;

- ужыванне вялікай літары ў залежнасці ад значэння слова і маўленчай сітуацыі;

- асаблівасці формаўтварэння і формазмянення тэрмінаў;

- асноўныя жанры афіцыйна-справавога і навуковага стыляў;

- камунікатыўныя якасці маўлення;

умець:

- перакладаць, анатаваць і рэферыраваць прафесійна арыентаваныя тэксты;

- знаходзіць і выпраўляць недахопы і памылкі ў перакладзе тэкстаў па спецыяльнасці;

- самастойна ствараць розныя віды тэкстаў, у тым ліку навуковага;

валодаць:

- арфаэпічнымі, арфаграфічнымі, марфалагічнымі, лексічнымі нормамаі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

- асноўнымі паняццямі і тэрмінамаі спецыяльнай лексікі.

У рамках адукацыйнага працэсу па вучэбнай дысцыпліне студэнт павінен не толькі набыць тэарэтычныя і практычныя веды, уменні і навыкі па спецыяльнасці, але і развіць свой каштоўнасна-асобасны, духоўны патэнцыял, сфарміраваць якасці патрыёта і грамадзяніна, гатовага да актыўнага ўдзелу ў эканамічным, вытворчым і сацыяльна-культурным жыцці краіны.

Аб'ект вывучэння вучэбнай дысцыпліны – сучасная беларуская літаратурная мова, унармаваная, апрацаваная майстрамаі слова, яе паходжанне, развіццё, месца сярод іншых моў свету, законы, нормы, асаблівасці функцыянавання. Прадмет – адзінкі адпаведных раздзелаў лінгвістыкі (арфаэпіі, графікі, арфаграфіі, граматыкі (марфалогіі), лексікалогіі і лексікаграфіі, культуры маўлення і стылістыкі) у сферы прафесійнага маўлення.

З ліку эфектыўных педагагічных метадаў і тэхналогій навучання, якія садзейнічаюць набыццю студэнтамаі ведаў у галіне беларускага мовазнаўства і фарміраванні ў іх вопыту самастойнага вырашэння разнастайных філалагічных задач, вылучаюцца наступныя:

- тэхналогіі вучэбна-даследчыцкай дзейнасці;

- метадак актывізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці;

- тлумачальна-ілюстратыўныя тэхналогіі навучання;

- метадак лінгвістычнага даследавання тэкстаў прафесійнай накіраванасці.

У адпаведнасці з прыкладнымі вучэбнымі планамі на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» адведзена ўсяго 90 гадзін, з якіх 34 – аўдыторныя (практычныя) заняткі.

Рэкамендаваная форма прапежкавай атэстацыі студэнтаў – залік.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін
		практычныя заняткі
1	Уводзіны	1
Раздзел I. Гісторыя і сучаснасць беларускай мовы		
2	<i>Тэма 1.</i> Мова як грамадская з'ява	1
3	<i>Тэма 2.</i> Арфаэпічныя нормы ў тэрмінасістэме сферы культуры	2
Раздзел II. Беларускі правапіс: традыцыі і сучаснасць		
4	<i>Тэма 3.</i> Напісанне спецыяльнай лексікі паводле фанетычнага прынцыпу	2
5	<i>Тэма 4.</i> Напісанне спецыяльнай лексікі паводле марфалагічнага прынцыпу	2
6	<i>Тэма 5.</i> Ужыванне вялікай літары з улікам сэнсу слова і маўленчай сітуацыі	2
Раздзел III. Лексічны склад беларускай мовы		
7	<i>Тэма 6.</i> Дыферэнцыяцыя лексікі паводле паходжання	2
8	<i>Тэма 7.</i> Дыферэнцыяцыя лексікі паводле сферы ўжывання	2
Раздзел IV. Граматычныя нормы ў тэрмінасістэме		
9	<i>Тэма 8.</i> Нарматыўнае ўжыванне назоўнікаў-тэрмінаў	2
10	<i>Тэма 9.</i> Нарматыўнае ўжыванне прыметнікаў у прафесійнай сферы	2
11	<i>Тэма 10.</i> Нарматыўнае ўжыванне лічэбнікаў у прафесійнай сферы	2
12	<i>Тэма 11.</i> Нарматыўнае ўжыванне дзеяслова і яго форм у прафесійнай сферы	2
Раздзел V. Пераклад як від работы з тэкстам		
13	<i>Тэма 12.</i> Асаблівасці перакладу з рускай мовы на беларускую	2
Раздзел VI. Стылістыка і культура прафесійнага маўлення		
14	<i>Тэма 13.</i> Агульная характарыстыка навуковага стылю	2
15	<i>Тэма 14.</i> Агульная характарыстыка афіцыйна-справавога стылю	2
16	<i>Тэма 15.</i> Агульная характарыстыка публіцыстычнага стылю	2
17	<i>Тэма 16.</i> Агульная характарыстыка мастацкага стылю	2
18	<i>Тэма 17.</i> Камунікатыўныя якасці прафесійнага маўлення	2
	Усяго...	34

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Раздзел I. ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Тэма 1. Мова як грамадская з’ява

Беларуская мова – адна з форм нацыянальнай культуры беларусаў і яе функцыі ў грамадстве. Моўная сфера і маўленчая сітуацыя, яе віды. Паняцце білінгвізму. Формы і нормы беларускай мовы. Унармаваная (літаратурная) і неўнармаваная (дыялектная) формы мовы. Пісьмовая форма мовы. Паняцці графікі і граемы. Тры графічныя сістэмы ў гісторыі беларускага пісьменства.

Беларуская мова сярод іншых славянскіх моў. Звесткі з гісторыі развіцця беларускай мовы.

Тэма 2. Арфаэпічныя нормы ў тэрмінасістэме сферы культуры

Асноўныя законы беларускага літаратурнага вымаўлення: вымаўленне галосных і іх спалучэнняў, вымаўленне зычных і іх спалучэнняў. Адхіленні ад норм літаратурнага вымаўлення і іх прычыны. Валоданне арфаэпічнымі нормамаі як паказчык культурамоўнага ўзроўню асобы і агульнай прафесійнай культуры спецыяліста.

Раздзел II. БЕЛАРУСКІ ПРАВАПІС: ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНАСЦЬ

Тэма 3. Напісанне спецыяльнай лексікі паводле фанетычнага прынцыпу

Прынцыпы правапісу і раздзелы беларускай арфаграфіі. Фанетычны і марфалагічны прынцыпы правапісу, традыцыйнае і дыферэнцыяванае напісанні.

Фанетычны прынцып правапісу: напісанні спецыяльнай лексікі славянскага і неславянскага паходжання паводле фанетычнага прынцыпу: правілы акання, якання; правапіс *ы, і, й* пасля прыставак; правапіс спалучэнняў галосных у іншамоўных словах; правапіс галосных у складаных словах; правапіс прыстаўных галосных, правапіс прыстаўных зычных; правапіс *у-у нескладовага (ў)*; правапіс спалучэнняў зычных у корані і на стыку кораня і суфікса; правапіс прыставак на *з-* (*раз-, уз-, без-, цераз-*); правапіс *д-дз', т-ц'*; правапіс падоўжаных зычных.

Тэма 4. Напісанне спецыяльнай лексікі паводле марфалагічнага прынцыпу

Марфалагічны прынцып правапісу: напісанне спецыяльнай лексікі славянскага і неславянскага паходжання паводле марфалагічнага прынцыпу: правапіс звонкіх-глухіх, у тым ліку прыставак на *д-/б-* (*аб-, ад-, над-, пад-* і інш.); правапіс цвёрдых-мяккіх зычных (правапіс мяккага знака і апострафа); правапіс шыпячых-свісцячых зычных; правапіс выбухных-афрыкат; напісанне прыназоўніка *без* і часціцы *не*.

Тэма 5. Ужыванне вялікай літары з улікам сэнсу слова і маўленчай сітуацыі

Традыцыйныя і дыферэнцыяваныя напісанні пры ўжыванні вялікай літары. Ужыванне вялікай літары пры размежаванні ўласных і агульных назваў: вялікая і малая літара ў назвах дзяржаўных органаў, устаноў і іншых арганізацый; у найменнях пасадаў і званняў; у назвах дзяржаўных і нацыянальных сімвалаў, рэліквій, дзяржаўных узнагарод, прэмій, граматаў; у назвах дакументаў, іх зводаў, унікальных прадметаў, твораў культуры і мастацтва, а таксама ў назвах персанажаў; у назвах гістарычных падзей і знамянальных дат, перыядаў і эпох, свят і інш.

Злітнае і паўзлітнае напісанне назоўнікаў, прыметнікаў, прыслоўяў і падобных да іх спалучэнняў.

Раздзел III. ЛЕКСІЧНЫ СКЛАД БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Тэма 6. Дыферэнцыяцыя лексікі паводле паходжання

Лексікалогія як лінгвістычная дысцыпліна. Паняцці «лексіка», «лексікалогія», «лексікаграфія». Слова нейтральныя і стылістычна афарбаваныя.

Спрадвечна беларуская і запазычаная лексіка. Храналагічныя (агульнаславянскі, усходнеславянскі і ўласна беларускі) пласты спрадвечнай лексікі і іх лексіка-семантычныя групы. Моўныя запазычанні як вынік культурнага, эканамічнага, тэрытарыяльнага і інш. узаемадзеяння. Запазычанні са славянскіх і неславянскіх моў, паказчыкі іншамоўнасці. Паняцце экзатызмаў і варварызмаў і іх роля ў мове.

Спецыфіка адлюстравання лексічнага складу беларускай мовы ў лексікаграфічных даведніках. Віды энцыклапедычных і тыпы лінгвістычных слоўнікаў. Тлумачальныя спецыяльныя слоўнікі як крыніца ўзбагачэння, удасканалвання і развіцця прафесійнай маўленчай кампетэнцыі.

Тэма 7. Дыферэнцыяцыя лексікі паводле сферы ўжывання

Стратыфікацыя лексікі ў залежнасці ад спецыфікі функцыянавання ў мове. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжытку. Спецыяльная лексіка як частка лексікі абмежаванага выкарыстання. Паняцце тэрміна (агульнаразумелыя і вузкаспецыяльныя адзінкі) і тэрміналогіі. Супастаўляльная характарыстыка тэрміналагічнай і прафесійнай лексікі. Віды і спосабы тэрмінаўтварэння: марфемны (суфіксальны: *канкурэнтаздольнасць, кіраўніцтва, лідарства, карыстальнік, чытальнасць, фалькларызацыя*, прэфіксальны: *суперэкслібрыс, падсерыя, падрубрыка*, прэфіксальна-суфіксальны: *падгалосак*), складанне: *бемоль-мажорны, танцзала, архівасховішча, кнігаабмен, навукова-метадычны, цацка-кніжка, летаніс*, складана-суфіксальны: *шматгаліновы, кнігазнаўства, кнігагандлёвы*, абрэвіяцыя: *БДУКМ, ПК, ЦБС, ТТД, УДК, РТБД*, лексіка-семантычны: *ключ (скрыпічны), назва (адзінка аб'ёму, заглавак), лісток (перыядычнае выданне на чатырох старонках)*, сінтаксічны: *аўдыявізуальны дакумент, трайны крок, гульнявая дзейнасць, апорны гук, фонд рэдкіх кніг, прэм'ера кнігі, скульптурная кампазіцыя, вакальная партыя*, спосаб запазычвання гатовых тэрмінаадзінак: *брашура, менеджмент, дайджэст, маркетынг, архіварыус, франтыспіс, балерына, прэм'ера, мальберт, ракако, сальфеджыя* і інш.

Прадмет, задачы і змест лексікаграфіі. Энцыклапедычныя даведнікі (агульныя і прадметныя, біяграфічныя). Тыпы лінгвістычных слоўнікаў (перакладныя, тлумачальныя, арфаграфічныя, арфаэпічныя, этымалагічныя, дыялектныя і інш.). Асаблівасці слоўнікавага артыкула ў лінгвістычных слоўніках (рээстравае слова і спосабы яго тлумачэння, граматычны, фанетычны і стылістычны каментарый да слова, ілюстрацыі і інш.).

Раздзел IV. ГРАМАТЫЧНЫЯ НОРМЫ Ў ТЭРМІНАСІСТЭМЕ

Тэма 8. Нарматыўнае ўжыванне назоўнікаў-тэрмінаў

Граматыка як раздзел мовазнаўства. Назоўнік як самастойная часціна мовы. Граматычныя катэгорыі назоўнікаў: род, лік, склон, скланенне. Вызначэнне граматычнай катэгорыі роду зменных і нязменных назоўнікаў (у тым ліку нескланяльных геаграфічных назваў). Вызначэнне роду ўласных зменных назоўнікаў, скланяльных і нескланяльных абрэвіятур.

Прадуктыўнасць назоўнікаў-тэрмінаў у прафесійным маўленні: *экспрэс-інфармацыя, мікрарэфрэн, дэнамінацыя, форс-мажор, рэзюмэ, майстар-клас, маркетынг, супервокладка, рэкламадаўца, бібліятэказнаўства, пэндзаль, індывідуальнасць, харэаграфія, іканаграфія, прэзентацыя, падгалосак, УДК, монаспектакль, відэатэка, рэфлексія, бібліяграфія, біг-бэнд, партрэтыст,*

перавыхаванне, уверцюра. Назоўнікі ў структуры іменных тэрміналагічных мадэляў: назоўнік+назоўнік у родным склоне без прыназоўніка (фігура кадрылі, бланк падпіскі, пераменнасць функцый, тэорыя музыкі, інтэнсіўнасць гуку, м'ютэнт дыска, адзел апрацоўкі, арэал распаўсюджвання, адзел камплектавання, мастацтва прадстаўлення, ядро фонду); назоўнік + назоўнік ва ўскосным склоне з прыназоўнікам (разьба па дрэве, выданне для дзяцей, танец з прыпеўкамі, каляска для кніг, паказальнік да выдання, уверцюра для аркестра, індэксы па структуры).

Нарматыўнае ўжыванне склонавых канчаткаў назоўнікаў-тэрмінаў I, II, III скланення, рознаскланяльных назоўнікаў, назоўнікаў у множным ліку, субстантывавальных назоўнікаў. Асаблівасці скланення ўласных назоўнікаў у беларускай мове.

Тэма 9. Нарматыўнае ўжыванне прыметнікаў у прафесійнай сферы

Прыметнік як самастойная часціна мовы. Лексіка-граматычная характарыстыка прыметніка: якасныя, адносныя і прыналежныя; іх значэнне і ўтварэнне. Асаблівасці склонавых канчаткаў прыметнікаў і займеннікаў. Нарматыўнае ўжыванне кароткай формы прыналежных прыметнікаў.

Прыметнік у структуры іменных тэрміналагічных мадэляў: прыметнік + назоўнік (*аматарскі тэатр, дублетны экзэмпляр, вольны час, гукавы рад, музычна-харэаграфічнае мастацтва, генеральная рэпетыцыя, выканальніцкае мастацтва, каталожная картка, шасціструнная гітара, квартавы дыяпазон, духоўная музыка, праблемная сітуацыя, дапаможны паказальнік, секвентнае паўтарэнне, сцэнічнае відовішча, бібліятэчны фонд, рэабілітацыйны цэнтр, архітэктурны помнік, жартоўныя песні, аб'ёмны вобраз, мемарыяльны комплекс*).

Тэма 10. Нарматыўнае ўжыванне лічэбнікаў у прафесійнай сферы

Лічэбнік як самастойная часціна мовы. Лексіка-граматычная характарыстыка лічэбніка. Разрады лічэбнікаў паводле значэння (колькасныя: уласна колькасныя, дробавыя, зборныя; парадкавыя) і паводле структуры (простыя, складаныя, састаўныя). Скланенне розных разрадаў лічэбнікаў. Асаблівасці спалучэння розных разрадаў лічэбнікаў з іншымі часцінамі мовы (сінтаксічная сувязь зборных лічэбнікаў з назоўнікамі; формы прыметнікаў, дзеепрыметнікаў, займеннікаў-прыметнікаў у колькасна-іменных словазлучэннях; спалучальнасць дробавых лічэбнікаў з назоўнікамі і інш.).

Лічэбнік у вучэбнай, навуковай і сацыякультурнай сферах маўлення. Роля лічэбніка ў стварэнні тэрміналагічнай лексікі і прафесійнага маўлення (*трое саксафаністаў, павялічанае трохгучча, праз паўтара інтэрвала, дзесяцічная індэксацыя, трохгучча, двухактавы, першакрыніца, чатырохгалоссе, дытціх,*

другое творчае аб'яднанне, трыя-саната, шасціструнны музычны інструмент, чатыры чарговыя спектаклі, сем мастацкіх галерэй, шэсцьдзясят чацвёртая нота, эцюд для падвойных тэрцый).

Тэма 11. Нарматыўнае ўжыванне дзеяслова і яго форм у прафесійнай сферы

Дзеяслоў як самастойная часціна мовы. Семантыка-граматычная адметнасць дзеяслова. Граматычныя формы дзеяслова: інфінітыў, дзеепрыметнік, дзеепрыслоўе і спрагальныя формы. Асновы дзеяслова. Граматычныя катэгорыі дзеясловаў: пераходнасць-непераходнасць; зваротнасць; залежны і незалежны стан; закончанае і незакончанае трыванне; цяперашні, прошлы і будучы час; умоўны, загадны і абвесны лад, асоба. Спецыфіка спражэння: асаблівасці канчаткаў дзеясловаў I і II спражэння, адметнасць форм рознаспрагальных дзеясловаў. Спецыфіка формаўтварэння дзеясловаў у параўнанні з рускай мовай. Асаблівасці суфіксальнага афармлення спрагальных дзеяслоўных форм (ужыванне фармантаў –ірава-/-ва-, -ава-(-ява-)/-ва- і інш.).

Дзеепрыметнік як неспрагальная форма дзеяслова. Асаблівасці ўтварэння дзеепрыметнікаў (*цэнтралізаваная сістэма, распрацаваны сцэнарый, анатаваны каталог, адыграны спектакль, пратэрмінаваная кніга, устарэлая літаратура, узведзены палац культуры, закансерваваныя рэшткі помніка, аздобленая фрэскамі карцінная галерэя, асвятляльны люк, аб'яднаны бібліяграфічны запіс*).

Дзеепрыслоўе як нязменная форма дзеяслова. Асаблівасці ўтварэння і функцыянавання дзеепрыслоўяў і дзеепрыслоўных зваротаў.

Спецыфіка выкарыстання розных дзеяслоўных форм у прафесійным маўленні (*стымуляваць супрацоўніцтва, размеркаваць рэсурсы, упрыгожыць разьбой, улічваць запыт, ствараць канкурэнцыю, захоўваць каларыт, перагледжваць эцюды, тыражыраваць выданне, апладзіраваць флейтысту, адыграць спектакль, распаўсюджваць новыя тэхнікі, развіваць гравюру на метале, перадаваць святлоцэнявую мадэліроўку прадметаў*).

Раздзел V. ПЕРАКЛАД ЯК ВІД РАБОТЫ З ТЭКСТАМ

Тэма 12. Асаблівасці перакладу з рускай мовы на беларускую

Пераклад як спосаб перадачы зместу тэксту з адной мовы на другую. Вусны і пісьмовы пераклад. Поўны пераклад і яго этапы. Культурны кампанент. Культуронімы. Сінанімічнасць. Міжмоўная аманімія.

Безэквівалентная лексіка і спосабы яе перадачы сродкамі іншай мовы: калькаванне, транслітэрацыя, апісанне.

Несупадзенне граматычнай катэгорыі роду і ліку назоўнікаў у беларускай і рускай мовах. Варыянтныя родавыя формы. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі.

Спецыфіка беларускага кіравання. Асаблівасці будовы беларускіх словазлучэнняў і від сувязі-кіраванне (параўнальна з рускай): спалучэнні з дзеясловамі *жартаваць, смяяцца, рагатаць, здэкавацца, цешыцца, насміхацца, кпіць*; з дзеясловамі руху *ісці, ехаць, бегчы, ляцець, несціся*, а таксама з дзеясловамі волевыяўлення *пасаць, выправіць, адправіць*; з дзеясловамі думкі, пачуцця, маўлення *гаварыць, думаць, непакоіцца, клапаціцца, хвалявацца, маўчаць*; з дзеясловамі ветлівасці *дзякаваць, дараваць, прабачыць, выбачаць* і інш.

Асаблівасці перакладу дзееспрыметнікаў і дзееспрыметных зваротаў з рускай на беларускую мову.

Каардынацыя дзейніка і выказніка ў сказе. Абумоўленасць формы адзіночнага/множнага ліку выказніка ў залежнасці ад яго семантыкі і ад дзейніка, выражанага рознымі мадэлямі колькасна-іменных словазлучэнняў (*група студэнтаў сядзела, шасцёра спевакоў стаялі, музыкантаў з дваццаць увайшлі ў залу, пяць экспазіцый прывезена, выкладчык са студэнтамі маўчалі, большасць інструментаў ляжала* і інш.).

Раздзел VI. СТЫЛІСТЫКА І КУЛЬТУРА ПРАФЕСІЙНАГА МАЎЛЕННЯ

Тэма 13. Агульная характарыстыка навуковага стылю

Стылістыка і культура маўлення як самастойная лінгвістычная дысцыпліна і як частка вучэбнага курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Паняцце функцыянальнага стылю, падстылю, жанру. Дыферэнцыяцыя моўных стыляў. Агульная характарыстыка кніжных (афіцыйна-справавога, навуковага, публіцыстычнага, канфесійнага, мастацкага) і гутарковага стыляў.

Паняцце навуковага стылю, яго асноўныя функцыі і прыметы. Уласна навуковы (акадэмічны), навучальны (вучэбна-навуковы), навукова-папулярны падстылі, іх жанры і кампазіцыйныя асаблівасці. Лексіка-граматычныя асаблівасці навуковага стылю. Спецыфіка перакладу на беларускую мову навуковых тэкстаў.

Тэма 14. Агульная характарыстыка афіцыйна-справавога стылю

Паняцце афіцыйна-справавога стылю, асноўныя функцыі і прыметы афіцыйна-справавога стылю. Заканадаўчы (уласна заканадаўчы, або юрыдычны), дыпламатычны, адміністрацыйна-канцылярскі (канцылярскі) падстылі, іх жанры. Лексіка-граматычныя асаблівасці афіцыйна-справавога

стылю. Маўленчыя штампы як сродак дакладнасці і недвухсэнсоўнасці прававога маўлення. Спецыфіка напісання справавых папер.

Тэма 15. Агульная характарыстыка публіцыстычнага стылю

Паняцце *публіцыстычнага стылю*. Сфера выкарыстання, змест, характар узаемаадносін, адкрытасць аўтарскай пазіцыі, творчая індывідуальнасць.

Асноўныя функцыі: інфармаванне людзей пра найважнейшыя падзеі ў нашай краіне і за мяжой, уздзеянне з мэтай выклікаць адпаведныя адносіны да фактаў, з'яў, падзей і такім чынам фарміраванне грамадскай думкі.

Прыметы публіцыстыкі: лагічнасць, фактычная дакладнасць, эмацыянальнасць, экспрэсіўнасць, вобразнасць, афіцыйнасць выкладу, пабуджальнасць. Падстылі публіцыстычнага стылю: газетна-публіцыстычны, радыё- і тэлежурналісцкі, аратарскі (палітычнае красамоўства). Публіцыстычныя жанры: інфармацыйныя (інфармацыя, рэпартаж, інтэрв'ю), аналітычныя (карэспандэнцыя, артыкул, рэцэнзія, агляд), мастацка-публіцыстычныя (нарыс, эсэ, замалёўка, фельетон, памфлет). Лексічныя асаблівасці стылю: уласныя імёны з суфіксамі *-чын, -шчын*, ужыванне займеннікаў *мы, яны* са значэннем «група, супольнасць», незначальная форма дзеяслова ў ролі галоўных членаў сказа; наяўнасць намінатыўных сказаў; формы дзеяслова загаднага ладу; функцыянаванне ўсіх тыпаў сказаў у адпаведнасці са зместам і жанрам тэксту; сродкі экспрэсіўнага сінтаксісу; пыталыя і клічныя сказы; простая мова.

Тэма 16. Агульная характарыстыка мастацкага стылю

Паняцце *мастацкага стылю*. Сфера выкарыстання, змест, характар узаемаадносін. Эстэтычная і камунікатыўная функцыі стылю. Падстылі мастацкага стылю: вершаваная мова ў цэлым (верш, паэма, раман і інш.); мастацка-празаічны (аповяданне, аповесць, раман і інш.); драматургічны (камедыя, драма, трагедыя і інш.).

Мовы мастацкай літаратуры як «захавальніца» нарматыўнасці літаратурнага маўлення.

Лексічныя асаблівасці стылю: агульнаўжывальная лексіка і словы абмежаванага ўжытку, перавага слоў з канкрэтным значэннем, пасіўная лексіка, словы іншамоўнага паходжання, стылістычна нейтральная і стылістычна афарбаваная лексіка, словы з пераносным значэннем. Марфалагічныя асаблівасці: словы з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі, складаныя словы, клічныя склон назоўніка, стылістычная сінанімія словаўтваральных і формаўтваральных моўных сродкаў. Сінтаксічныя асаблівасці: матываванае выкарыстанне ўсяго багацця сінтаксісу (складаныя і простыя сказы; няпоўныя сказы; сказы з умоўчаннем; інверсія, сегментацыя, далучэнне; пыталыя, пабуджальныя і

клічныя сказы і інш.). Сродкі стварэння слоўнай выразнасці: сінонімы, іх віды і функцыі; амонімы, амографы, амафоны, амаформы; паронімы; антонімы, алітэрацыя і асананс. Вобразна-выяўленчыя сродкі мовы: тропы і фігуры ў мастацкім кантэксце і іх функцыя. Вобразныя сродкі (эпітэт, параўнанне, метафара, метанімія, сінекдаха, перыфраза, фразема, гіпербала, літота і інш.). Стылістычныя фігуры (анафара, эпіфара, кальцо страфы, кампазіцыйны стык, градацыя, паралелізм, рытарычнае пытанне і інш.).

Тэма 17. Камунікатыўныя якасці прафесійнага маўлення

Праблемы культуры маўлення ва ўмовах білінгвізму. Агульная культура чалавека і прафесійна арыентаванае маўленне. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення (правільнасць, дакладнасць, лаканічнасць, лагічнасць, чысціня, багацце, дарэчнасць, выразнасць і вобразнасць) і іх рэалізацыя ў функцыянальных стылях, у канкрэтных маўленчых сітуацыях.

Маўленчы этыкет і культура зносін у розных сферах маўлення. Шляхі пераадолення моўнай агрэсіі. Эўфемізмы і дысфемізмы і іх функцыя.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Багамолава, А. М.* Стылістыка і культура беларускага маўлення / А. М. Багамолава, Г. К. Семянькова. – Мінск : РІВШ, 2023. – 392 с.

Дадатковая

1. *Абабурка, М. В.* Культура беларускай мовы / М. В. Абабурка. – Мінск : Выш. шк., 1994. – С. 15–27.

2. *Іўчанкаў, В.* Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту / В. Іўчанкаў. – Мінск : БДУ, 2003. – 257 с.

3. *Каўрус, А. А.* Дакумент па-беларуску: Справаводства. Бухгалтэрыя. Рыначная эканоміка / А. А. Каўрус. – Мінск : Нар. асвета, 1994. – 207 с.

4. *Пісарэнка, А. М.* Філалагічны аналіз мастацкага тэксту : вучэб. дапам. / А. М. Пісарэнка. – Мінск : Нар. асвета, 2017. – 175 с.

5. *Пісарэнка, А. М.* Функцыянальная стылістыка беларускай мовы / А. М. Пісарэнка. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т культуры, 2003. – С. 12–86.

6. *Рахманін, Л. В.* Стылістыка деловой речі і рэдактыванне служэбных дакументаў : учеб. пособие / Л. В. Рахманін. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2012. – 256 с.

7. *Романова, Н. Н.* Стылістыка і стили : учеб. пособие : словарь / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов. – М. : Флинта : МПСИ, 2006. – 416 с.

8. *Станкевіч, А. А.* Рыторыка : вучэб. дапам. / А. А. Станкевіч. – Мінск : РІВШ, 2010. – 316 с.

9. *Цікоцкі, М. Я.* Стылістыка беларускай мовы: вучэб. дапам. для фак. журналістыкі / М. Я. Цікоцкі. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 294 с.

10. *Юрэвіч, А. К.* Стылістыка беларускай мовы: вучэб. дапам. / А. К. Юрэвіч. – Мінск : Выш. шк., 1992. – 288 с.

Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі кампетэнцый студэнтаў

Для дыягностыкі прафесійных кампетэнцый, выяўлення ўзроўню засваення ведаў і ўменняў па вучэбнай дысцыпліне рэкамендаваны наступны інструментарый:

- выкарыстанне тэставых заданняў;
- правядзенне пісьмовых кантрольных работ;
- напісанне рэфератаў па асобных раздзелах вучэбнай дысцыпліны;
- распрацоўка і прэзентацыя праектаў па асобных тэмах вучэбнай дысцыпліны;
- напісанне дакладаў на навуковыя канферэнцыі па асобных тэмах вучэбнай дысцыпліны;
- вуснае апытанне студэнтаў на практычных занятках;
- залік.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Састаўным элементам прафесійна арыентаванага навучання з'яўляецца самастойная работа, якая ўключае разнастайныя віды пазааўдыторнай работы студэнта (практыкаванні лексіка-граматычнага і семантыка-стылістычнага характару, вусныя і пісьмовыя жанрава-стылістычныя заданні, пераклады з рускай мовы на беларускую тэкстаў па спецыяльнасці, маналагічныя тэматычна абумоўленыя выступленні, дыялогі-дыскусіі на вызначаную групу тэму і інш.). Для ацэнкі самастойнай працы праводзіцца аўдыторны і індывідуальны кантроль з боку выкладчыка.

Для самастойнага вывучэння асобных тэм вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» можа выкарыстоўвацца агульны спіс літаратуры, што дае магчымасць студэнтам самастойна засвоіць вылучаныя тэмы. Пры выкананні дадзенага віду працы студэнты вучацца самастойна выбіраць, сістэматызаваць, ілюстраваць пэўны тэарэтычны матэрыял, а таксама выпрацоўваць уменне прымяняць адпаведныя веды на практыцы не толькі пры развіцці вуснага, але і пры ўдасканаленні пісьмовага маўлення. Формы кантролю могуць быць разнастайнымі і ажыццяўляцца ў выглядзе калёквіуму, абмеркавання рэфератаў, прагляду творчых работ і прэзентацый, экспрэс-апытанняў на аўдыторных занятках і інш.

Якасныя і колькасныя вынікі СРС могуць улічвацца як частка ацэнкі ведаў па дысцыпліне ў межах рэйтынгавай сістэмы.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)
Прыкладная вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей:

- 6-05-0215-01 Музыкальная народная інструментальная творчасць
- 6-05-0215-02 Музыканае мастацтва эстрады
- 6-05-0215-03 Харэаграфічнае мастацтва
- 6-05-0215-04 Рэжысура прадстаўленняў і свят
- 6-05-0215-08 Мастацтва народных спеваў
- 6-05-0215-09 Харавая творчасць
- 6-05-0215-10 Камп'ютарная музыка
- 6-05-0215-11 Фальклор
- 6-05-0314-02 Культуралогія
- 6-05-0314-03 Сацыяльна-культурны менеджмент і камунікацыі
- 6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць
- 6-05-1013-02 Сацыяльна-культурная дзейнасць

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік

Падпісана ў друк 2025. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера офісная. Лічбавы друк.
Ум. друк. арк. . Ул.-выд. арк. . Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.
ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.